Nagy János

Pest város belső tanácsának tagjai 1705 és 1790 között (kérdésfelvetések és első eredmények)[1]

Abstract: Members of the Inner Council of the Town of Pest between 1705 and 1790: Research Questions and First Results. The present study examines the members of the most prominent segment of the urban administrative elite, the Inner Council of the town of Pest, who served between 1705 and 1790. The analysis focuses on judges, deputy judges, mayors, councillors, syndics, and chief notaries, approaching them from a social-historical and primarily prosopographical perspective. The rich source base of the research consists of the minutes of Pest town council meetings, records of municipal elections, files of royal commissioners' investigations, qualification lists surviving from the age of Joseph II, as well as probate records of office-holders and entries in ecclesiastical registers.

The archival evidence indicates that the higher authorities responded to the outbreak of crises in urban administration and to conflicts between the citizenry and the council by placing municipal governance on a more professional footing. This also had consequences for the composition of office-holding personnel: traditional artisan and craftsman urban leaders gradually lost ground, while the already strongly represented stratum of educated officials, especially legally trained men, came to the fore.

Across the entire period under examination, half of the councillors held noble titles. Owing probably to their diversity in terms of place of origin, wealth, and mentality, however, they did not possess a collective group consciousness and did not form a distinct group within the urban leadership. Regarding the councillors' places of origin, the largest proportion came from Lower Austria and the Vienna region, from the western counties of the Kingdom of Hungary, and from market towns and free royal towns along the Danube. In the first half of the century, the magistracy was typically shaped by persons immigrating from both within and beyond the kingdom, whereas by the second half of the eighteenth century councillors born in Pest formed the majority.

Keywords: free royal town of Pest; urban elite; professionalisation; occupational structure; ennoblements; distribution by place of origin

[1] A kutatásokat a Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Hivatal K 143017 számú projektje (A magyarországi rendiség politikai kultúrája, 1526–1848 II.) támogatta.

Jelen írásomban a városi igazgatási elit legmarkánsabb részének, Pest város belső tanácsának 1705 és 1790 között szolgáló tagjait (bírókat, helyettes bírókat, polgármestereket, tanácsosokat, szindikusokat vagy főjegyzőket) vizsgálom társadalomtörténeti, elsősorban prozopográfiai szempontú kérdésfelvetésekkel. Az adatbázisomba tartozó 65 fő összegyűjtött életrajzi adatait analóg vagy eltérő vonások alapján csoportosítom, és ezek alapján próbálom a rájuk jellemző karriermintákat azonosítani. Ezt a statikus képet az egyéni életutak és családtörténetek felvillantásával igyekeztem árnyalni. Arra törekszem választ adni, hogy kik tartoztak ebbe a körbe, honnan érkeztek a városvezetésbe, fel lehet-e osztani a csoportot foglalkozási, rendi, származáshelyi szempontok szerint. Tetten érhetők-e az egyéni életpályákon az igazgatás szakszerűsödésének, vagyis professzionalizációjának a jelei?[2] A kutatás gazdag forrásanyagát Pest város tanácsülési jegyzőkönyvei, tisztújítási iratai, a királyi biztosi vizsgálatok aktái mellett a II. József korából megmaradt minősítési listák, továbbá a hivatalviselők hagyatéki iratai és az egyházi anyakönyvi bejegyzések adják.

Az időhatárokat a Budai Kamarai Adminisztráció földesúri befolyásának végét jelentő, a szabad királyi városi jogállás birtokában megrendezett 1705. évi első tisztújítás és a II. József halálát követő rendi politikai visszarendeződés éve, az 1790. év képezik. A belső korszakhatárokat a tisztviselői kar alakulását nagyban befolyásoló királyi biztosi látogatások jelölik ki, így az 1731. évi Laffert Ferdinánd Antal és az 1766–67. évi Szlávy Pál által vezetett vizsgálatok. Az egyes foglalkozási csoportokról szóló eredményeket három időmetszetben vizsgáltam, amelyről már egy korábbi tanulmányomban részletesen írtam, így itt ezekre a részeredményekre csak röviden utalok.[3]

Jogi és politikai háttér

A török kiűzése óta az új földesúr, a Budai Kamarai Adminisztráció által igazgatott ikervárosok, Pest és Buda szabad királyi városi kiváltságaikat 1703-ban nyerték vissza I. Lipóttól. A kiadott privilégium határozta meg a városi önkormányzat kereteit, amelynek témánk szempontjából legfontosabb pontja a szabad bíró- és tanácsválasztás volt. A belső tanács tagjai a három legmagasabb tisztség betöltői: a bíró, (1773-tól) a budai mintára bevezetett polgármester, a 11 tanácsos, bizonyos megszorításokkal a jegyző. 1705-től kezdve a többi szabad királyi városhoz hasonlóan minden második évben április 24-re hirdették meg a tisztújítást. A tanácsüléseken a bírón és a tanácsosokon kívül az írásos ügyvitelért felelős jegyző vagy szindikus is részt vett, aki viszont (a kezdetben sokszor

[2] A korszakkal kapcsolatos hazai várostörténeti kutatások az igazgatás szakszerűsödésével, professzionalizációjával az utóbbi években sokat foglalkoztak, erre néhány példa: H. Németh 2018; H. Németh 2023: 248–250; Tóth 2015: 1093–1111.

[3] Nagy 2025.

írástudatlan tanácsnokok mellett) képzettsége miatt kiemelt fontosságra tett szert. A szindikus a kezdeti időszakban egyszerre volt a tanácsi jegyzőkönyvek vezetője, a város jogi szakértője és ügyésze, illetve a városnak sok esetben Bécsbe vagy Pozsonyba a kormányhatóságokhoz és az országgyűlésre küldött követe.[4] Adminisztratív gyakorlatuk, jogi tudásuk, latinnyelv-ismeretük okán a bírók után a város második tisztviselőivé váltak, 1766-ig tanácsosi címet és járandóságot (Johann Anton Mosel, Caspar Partl, Friebeisz Ferenc, Franz Scopek, Johann Papics) élveztek, ezzel szavazati jogot is kaptak.[5]

A tanács munkájának adminisztratív segítésére 1705-ben alakult meg a 24 fős külső tanács. A külső tanácstagoknak nem volt érdeke a belső tanáccsal való szembenállás, tagjait és a testület élén álló szószólókat – 1767-ig magyar és német szószóló is volt – is a belső tanács jelölte és választotta. A teljes létszámban összehívott polgárság helyett annak feladatkörét 1725-től a kebelükből választott száztagú polgári választmány, későbbi nevén százas polgárság vette át: feladatkörük a tisztújításban való részvételre, az éves számadások ellenőrzésére, az adószedésben való segítségnyújtásra korlátozódott.

A Magyar Kamara mint felettes hatóság alkalmanként kiküldött biztosai látták el a városi hatóság feletti jogszerű felügyeletet. Tisztviselői munkájuk során a törvényesség biztosítása mellett az állami-kamarai bevételek növelését tartották szem előtt. 1731-ben Laffert Ferdinánd Antal báró, királyi biztos nehezményezte a Pesten már a kezdetektől fogva meglevő gyakorlatot, hogy a belső tanács a tisztújításon kívül, a polgárság megkérdezése nélkül, önmagát kiegészítve válasszon tanácsosokat a megürült magisztrátusbeli helyekre. A tisztújítás folyamatát is szabályozva eltiltotta a tanácsot ettől a gyakorlattól, a megüresedett belső tanácsosi helyekre ettől kezdve a rendes tisztújítások alkalmával a százas polgárság és a külső tanács három jelöltje közül választhatott egy-egy személyt a belső tanács. Főleg a század elején fordult elő továbbá a kettős vagy többes hivatalviselés, amikor a tanács alá rendelt, számadásra kötelezett szakhivatalok élére is tanácsosok kerültek, amely az újabb visszaélések melegágyává vált. Ennek a gyakorlatnak a folytatását ugyancsak megtiltotta a királyi biztos. A Laffert-féle királyi biztosi utasításnak megfelelően a tisztújításba és a számadások ellenőrzésébe a korábbiaknál jobban bevont polgárság befolyása megnőtt a városon belül, amelynek igyekeztek is hangot adni a tanácshoz benyújtott sérelmeikben és követeléseikben.[6]

1751-től a Helytartótanács beavatkozására megváltozott a tisztújítás rendje, követve a magyarországi városok korábbi általános gyakorlatát, amivel ismét megerősödtek a belső tanács pozíciói. Ugyanis a tanács visszakapta jelölési jogát: innentől kezdve csak a belső tanács három jelöltje közül választhatott bírót a külső tanács és a választott polgárság. Ugyanígy a bíróválasztáskor is lényegesen csorbult a polgárság jogosítványa:

[4] Bónis 1962: 38.

[5] A tanulmányomban (a teljesség kedvéért) a többi szavazati joggal nem rendelkező, de funkciójuk miatt a tanácsüléseken ülőhelyet bíró további két jegyző személyét is vizsgálom (Anton Mack, Kregár Mihály).

[6] Bónis 1975: 172–173.

immár nem a testület teljes tagságából, hanem csak a magisztrátus három jelöltje közül választhatta meg a város első emberét.[7]

Mária Terézia uralkodása idején erősödött meg a központi hatalom részéről a „hivatalszerű" működés alapfeltételeként az igény a városokkal, így Pest városával szemben arra, hogy az igazgatási tisztségekbe tanult, lehetőleg latinul tudó, jogi és közigazgatási szakismeretekkel rendelkező embereket jelöljenek.[8] A kormányszervek által támasztott képzettségi feltételeknek meg nem felelő, írástudatlannak tartott Viasz Ádám borbély tanácsossá választásának megtiltása körüli botrány 1753–54-ben rámutatott a pesti városigazgatásban jelentkező káderhiányra.[9] Az ezt követően, 1754-től kiadott rendeleteiben az uralkodó előírta, hogy a megüresedő helyeknél a jogszolgáltatásban és a számadások készítésében tapasztalatot szerzett, az országos, illetve városi jogot ismerő személyeket kell előnyben részesíteni.[10] Mária Terézia az oligarchikus összefonódások mérséklése érdekében megtiltotta a belső tanácsosi helyekre első- és másodfokú vérrokonok (apa-fiú, testvér, nagybáty-unokaöcs, após-vő) megválasztását.[11]

A szabad választást korlátozó tényezőkben nemcsak az oligarchikus-rokonsági összefonódásokat, az alkalmas jelöltek hiányát, a központi kormányzat beavatkozásait, hanem a patrónusi ajánlások rendszerét kell látnunk. Utóbbira a szakirodalom nem igazán fordít figyelmet, de a század első felében ennek számos írásos nyomára is akadhatunk. A század első felében több alkalommal van nyoma Pest város levéltári anyagában, hogy a felettes szerv, a Magyar Kamara elnöke (pl. Georg Jobst, Viasz Ádám)[12] vagy a nádor (pl. Tobias Kerschbaumer),[13] máskor a befolyásos szomszéd birtokos és személynök, Grassalkovich Antal (Franz Joseph Kastberger, Viasz Ádám) ajánlott személyeket tanácsnoki jelölésre, akiket nem illett visszautasítani.[14] Ugyan a kormányhatósági levéltár alaposabb feltárása még várat magára, ezért a felvetésre megnyugtató válasz még nem adható, ennek ellenére eddigi ismereteim alapján úgy tűnik, hogy a 18. század második felére a direkt ajánlások gyakorlata kikopott, de a külső befolyásolás valószínűleg ezután sem szűnt meg a személyi kérdésekben, csak a formája alakult át.[15]

[7] Kovács 1943: 67; Bónis 1975: 173.

[8] H. Németh 2018: 805, 807.

[9] Bónis 1975: 173; BFL IV.1201.b Nr. 37.

[10] BFL IV.1202.c Int. a.m. Int. 6404/I. Bécs, 1754. június 26. Magyar Udvari Kancellária rendelete.

[11] BFL IV.1202.c Int. a.m. Int. 6404/I. Pozsony, 1754. december 30. Magyar Udvari Kamara rendelete. Erre többször történik utalás az átnézett királyi biztosi vizsgálatban: MNL OL C 42 Fasc. 88, No. 648. A vegyes bizottság 1766. március 28. – április 28-i üléseinek jegyzőkönyve.

[12] Georg Jobst Johann Lennersperg halálával bekövetkező tanácsosi helyre való jelölésére: BFL IV.1202.a 9. kötet, 36–38. p., 1730. február 6., Viasz Ádáméra: BFL IV.1202.g Miss.a.a. 2032. Pest, 1745. április 22. Erdődy György kamaraelnök levele a városi tanácshoz és a tanács válasza (Pest, 1745. május 1.).

[13] BFL IV.1202.g Miss.a.a. 984. Gróf Pálffy Miklós levele a pesti tanácshoz. Pozsony, 1730. február 24. és uo. Pozsony, 1730. szeptember 3.

[14] Grassalkovich kérte, hogy megválasztott tanácsos egyúttal tovább viselhesse a kamarási tisztséget: BFL IV.1202.g Miss.a.a.940. Grassalkovich Antal levele Szolnok, 1729. április 12. és a városi tanács válaszfogalmazványa (1729. április 16.), Viasz ajánlása: BFL IV.1202.g Miss.a.a. 2033.

[15] Erre jó példákat nyújtanak a királyi biztosi vizsgálatok során az egyes tisztújításokkor a biztos által tett jelölések és kinevezések 1766–67-ben és 1785-ben.

A professzionalizációs folyamat ekkor még megrekedni látszott, de valójában központi-állami igényeknek megfelelően lassan utat tört magának a szaktudás, szakértelem. A képzettségi kritériumoknak megfelelő kisszámú jelentkező miatt az uralkodó mégis eseti jelleggel megengedte vérrokonok jelölését a tanácsosi tisztségekre. Mindezt erősítette, hogy a tanácsnak alárendelt szakhivatalokban a tanácsosoknak számos vérrokonuk maradt. A szabálytalan működés és a korrupciós vádak kivizsgálására – a már említett 1731-i vizsgálaton kívül – 1766–67-ben és 1785-ben került sor a királyi biztosok kiküldésére Pesten, amelyek együtt jártak a magisztrátus személyi állományának részleges cseréjével.[16] Ezek a belső tanács tagságának elemzésekor korszakhatárként szolgálnak, mivel e központi beavatkozások egymástól karakteresen eltérő profilú személyi állományt eredményeztek az egyes alperiódusokban.

A legnagyobb változást a II. József által elindított folyamat hozta 1785-től, aki belekezdett a városi autonómia leépítésébe és a magisztrátus személyi állományának cseréjébe, professzionalizáltabb alapokra helyezésébe.[17] A jogtudás mint határozottabb központi elvárás ekkor jelenik meg a szabad királyi városokban: a Magyar Udvari Kancellária 1786-tól a városi bíráskodás szempontjaira tekintettel a tanácsosok legalább egyharmadának előírta a jogi végzettséget.[18] Lányi József királyi biztos 1785-ben korrupciós vádak és hanyag gazdálkodás ürügyén elmozdított hivatalából öt tanácsnokot, akiknek a helyére a tanácsba részben hivatásos ügyvédeket (Boráros János, Doleviczény Sándor, Muskatirovich János), részben két nyugalmazott katonatisztet (Joseph Kögl, Hülff Móric Bálint) juttatott be a városvezetésbe.[19]

Foglalkozásszerkezeti jellemzők[20]

Az alábbiakban a foglalkozás meghatározásánál az egyszerűség és az összehasonlíthatóság érdekében igyekeztem egyetlen, legjellemzőbbnek vélt céhes, illetve iskolai képzettségből vagy kereseti formából kiindulni, ám a foglalkozásszerkezeti megoszlásra tekintettel néhány módszertani megszorítást kell tennem.

A késő rendi városi társadalomban a megélhetési források sokfélesége miatt nehéz egy-egy személy társadalmi státuszát, mai értelemben vett foglalkozását megállapítanunk.

[16] A Franz Scopek jegyző és tanácsos családja által elkövetett visszaélésekről és az általuk alkotott rokonsági hálózatról, a személyi állomány cseréjéről a Szlávy Pál által vezetett 1766–67. évi királyi biztosi vizsgálatok forrásanyaga alapján korábban készített tanulmányt lásd: Nagy 2024.

[17] Az osztrák tartományokban ebben az időben kiteljesedő folyamatra: Weigl 2025: 22.

[18] Sasfi 2008: 177; Csizmadia 1941: 97.

[19] BFL IV.1202.a 49. kötet 1785. november 20. A két katonatiszt közül Kögl jogi végzettségét is feltételezhetjük, ugyanis ő a császári hadseregben korábban hadbírói beosztásban szolgált.

[20] Az ebben a fejezetben leírt elemzést illusztráló grafikonok közlésétől itt eltekintek, ezek megtalálhatóak itt: Nagy 2025: 20–21.

Erre a kutatók egy-egy alkalmi forrás, így a polgárkönyvi vagy iskolai anyakönyvi bejegyzés, céhkönyv vagy adóösszeírások alapján próbálnak következtetni.[21] Az időbeli változást sem lehet ilyen esetben figyelmen kívül hagyni, például Pest esetében a tanácsossá választott iparosmesterek (és részben a kereskedők) körében állítólag gyakorlat volt a század elején, hogy visszavonultak eredeti szakmájuk gyakorlásától, hogy teljes egészében a köz szolgálatának szenteljék életüket. A pesti tanácsnokok majdnem mindegyike – függetlenül elsődlegesen tanult vagy gyakorolt szakmájától – több lábon állt bevételi forrásait tekintve: sokszor a városhatáron túl is kiterjedt szántóföldekkel, majorságokkal, rétekkel bírtak, a Belvárosban és a szaporodó külvárosokban gyakran több házuk is volt.[22] Jó befektetésnek tűnt a jelentős átmenő forgalommal bíró Pesten a vendéglők és kávéházak létesítése, ezért hivatalnok, kereskedő és iparos városvezető egyaránt szerepel a vendéglő- és kávéház-tulajdonosok között.[23]

Az általam így konstruált foglalkozásokat tekintve azt látjuk, hogy az 1705 és 1790 között a belső tanácsba bekerültek több mint fele (34 fő, 52%) a tisztviselő-értelmiségi kategóriába sorolható. Ezek nagy többsége (26 fő) városi tisztviselőként kezdte pályáját. Meglepő módon mindhárom vizsgált korszakban ez a csoport a legnépesebb Pesten: míg 1705 és 1730, illetve 1731 és 1766 között ők alkották a relatív többséget (44, illetve 42%), de egyértelműen az 1767. évi Szlávy Pál-féle királyi biztosi vizsgálattól kezdve több mint kétharmados arányban (71%) szinte monopolizálták a vezetést, olyannyira, hogy az iparosok szinte teljesen eltűnnek a tanácsból. Szlávy Pál királyi biztos intézkedései új generációs tanácsnokok csoportját segítik a hatalomra, akiknek a pályája a városi kancelláriáról járulnokként vagy kancellistaként indult, valamely városi szakhivatal vezetői megbízatásával folytatódott, és tanácsosi pozíciót 1767 és 1790 között szereztek.[24]

A korszak végére a város vezetése látszólag professzionalizálódott és bürokratizálódott: az élethivatásként, főfoglalkozásban a város szolgálatában álló tisztviselők többnyire végigjárták a hivatali (járulnoki-kancellistai-tanácsosi) ranglétrát, a gimnázium akadémiai (többnyire filozófiai) osztályait is elvégezték, sőt ügyvédi gyakorlatot és jogi végzettséget is szereztek. Pest városa a folyamatban élen járt: az iparos-kereskedő polgárok a század közepétől egyre gyakrabban adták közigazgatási-jogi pályára fiaikat, és segítették őket álláshoz a városi kancellárián. Ezt a folyamatot nemcsak Mária Teréziának a képzettségi szintet előíró rendeletei segítették, hanem a Pest városában működő oktatási intézmények is (1717-től piarista gimnázium, 1757-től Pest Város Jogi Iskolája, majd a Nagyszombatból Budára, majd innen Pestre helyezett egyetem,

[21] Tóth 2021: 198.

[22] Nagy 2025: 4–5.

[23] Így például Samuel Eyserich kereskedő az Arany Horgony, Tobias Anton Mittermayer vaskereskedő az Angol Királyhoz, Johann Ferdinand Braunsreitter (máshol Újfalussy) az Arany Angyal, Boráros János ügyvéd-hivatalnok a Három Királyokhoz, Johann Lenner ács, majd Raphael Petz seborvos a Hét választófejedelem vendéglőt, Margalics János szabómester a Váci kapun kívül a sóház melletti vendéglőt birtokolta.

[24] Ebbe a csoportba tartozott: Gabriel Buday, Tobias Lenner, Frivaldszky István, Anton Paschgall, Sarlay József, Sebastian Mihics, Mathias Wittmässer.

ahol számos pesti polgárfiú tanult.[25] A város egyetlen patikájának működtetői, a patikusok, mint korai szakértelmiségiek közül ketten (Zacharias Osterwald, Gottfried Göttersdorfer) kerültek be a tanácsba:[26] jelenlétük más szabad királyi városokban is meghatározó a városvezetésben (pl. Budán vagy Székesfehérvárott).[27]

Foglalkozásukat tekintve a második legnépesebb csoportot a kereskedők képezték (26%-kal), akik csökkenő mértékben, de végig jelen voltak a tanácsban. A közhiedelemmel ellentétben még a század elején sem alkottak többséget, nem úgy, mint Budán, ahol a kereskedő-fogadós-patikus elit játszott meghatározó szerepet a város életében. Dümmerth Dezső állítása szerint 1711-től erősödött meg az a tendencia, hogy Pest város irányítása – megszabadulva a kamarai alkalmazottak és a vármegyéből érkező nemesi tisztviselők befolyása alól – egy helyben gyökeret eresztő, nagyobbrészt kereskedőkből és értelmiségiekből álló városvezető elit irányítása alá került.[28] Az 1705 és 1790 közötti időszakra vonatkozó vizsgálat az előbbi csoport egyre csökkenő jelenétét mutatja a belső tanácson belül. Az egyes alkorszakokra lebontva csökkenő részvételi számuk és arányuk a tanácson belül: az adott időszak összes tanácsnokainak 1705–1730 között 32%-át (8 fő), 1731–1766 között 26%-át (6 fő), 1767–1790 között 19%-át (4 fő) adták a kereskedők és a fogadósok. Főként a korszak elején még a kereskedők közül is került ki bíró, így Eyserich Sámuel, aki 1709–1715, illetve 1725–1727 között, illetve Franz Joseph Sauttermeister, aki 1719–1723 és 1727–1731 között töltötte be ezt a hivatalt. A kereskedelemben megszerzett tőkéjüket gyakran forgatták ingatlanokba, előfordult, hogy egyben fogadó-, szántóföld- és majorságtulajdonosok is voltak. Kapcsolatrendszerük, mozgékonyságuk, nyelvtudásuk alkalmassá tette őket számos tanácsi feladatra. Noha a város kereskedelmi központ jellegének megerősödésével gazdasági-társadalmi súlyuk megnőtt Pesten, de a városigazgatás professzionalizációja miatt egyre inkább kiszorultak a belső tanácsból, a város gazdasági elitje hamarosan teljesen elvált a politikai-közigazgatási elittől.

Az iparos-kézművesek számaránya a tanácson belül a korszak egészében 15% volt, de ennek mértéke a század folyamán erősen ingadozott. Míg 1705 és 1730 között az iparosok tették ki az összes tanácsnok 16%-át (4 fő), addig 1731 és 1766 között 32% (6 fő) került ki közülük. Megjegyzem, hogy a hat iparos közül öt tanácsba kerülése az 1731 és 1751 közötti években történt. Az iparosok arányának látványos megugrása, majd ennek visszaesése ebben az alkorszakban a Laffert-féle királyi biztosi utasítás által 1731-ben elrendelt választási gyakorlatból, majd ennek két évtizeddel későbbi megváltoztatásából eredeztethető. Az 1767 utáni időszakban e rendelkezéseknek és a városigazgatás fentebb vázolt, az uralkodó által is támogatott professzionalizációjának következtében viszont az iparosok teljesen kiszorultak a magisztrátusból. Az iparosok közül a legjövedelmezőbb szakmák legtekintélyesebb képviselői voltak jelen korszakunkban a tanácsban. Az élelmiszeripart a sörfőző Jakob Proberger, a pék Georg Paschgall, a mészáros Szalay

[25] Varga 2022: 33–34; Nagy 2024: 40–41.
[26] Osterwaldra: Dümmerth 1968: 154; Baradlai–Bársony 1930: 387.
[27] Géra 2014: 280; Szima 2016. 20–23.
[28] Dümmerth 1968: 162–163.

István, a ruházati ipart a magyar szabó Margalics János, a szűcs Jakob Beankovics, a csizmadia Gregor Bobics, az építőipart az ács Johann Lenner és az ágyú- és harangöntő Johann Nusspicker, a luxusipart az aranyműves Johann Michael Crines képviselték. A század közepére a sokasodó hivatali feladataik és a tanácson kívül rekedt, a közhatalom gyakorlásából adódó versenyelőnyüket kritizáló mestertársaik panaszai miatt az iparos-szenátorok felhagytak mesterségük gyakorlásával, és hivatali feladataikra koncentráltak.[29]

A rendi állás szerinti megoszlás

A tanácsosok rendi állás szerinti megoszlását vizsgálva megállapíthatjuk, hogy a csoport több mint fele (50,75%-a, 33 fő) nemesi státussal bírt.[30] A polgáreskü tett és tisztviselővé választott nemeseket a magisztrátus elsősorban saját polgárának tekintette, esetükben nem is merült fel lojalitási probléma a városi joghatósággal szemben. A városlakó régi nemesek származási helyüket és életmódjukat tekintve heterogén réteget alkottak. A tanácsosok negyedrésze (10 fő) maga szerezte nemesi armálisát, további két fő régi nemessége megerősítéseként nyerte el a nemeslevelét. A család régi nemességének megerősítéseként, az új, „városi" környezethez való adaptáció sikerét jelezve kapott armálist a Nyitra vármegyéből elszármazott Eyserich Sámuel bíró 1716-ban „eisenthali" előnévvel,[31] illetve 1713-ban régi székely nemessége elismeréseként Kászonyi Tamás, Sőtér Ferenc volt pesti alispán sógora.[32] A tanácsnokok nemesi kötődéséről sokszor csak hagyatéki irataikból, törvényszéki iratokból, anyakönyvi bejegyzésekből értesülhetünk. Vannak köztük német birodalmi nemesek (például Kastberger, Sauttermeister, Wilfersheim),[33] akiknek nemesi mivoltáról a városi dokumentumok említést sem tesznek, új közegükben nemességüknek gyakorlati hasznát aligha vehették.[34]

A városba húzódott, de polgári foglalkozásuknak köszönhetően itt egzisztenciálisan gyökeret eresztett, majd utódaik révén jogászi-hivatalnoki pályára kerülő magyar kisnemesi családok sarjai is képviseltették magukat (például Frivaldszky István, Sarlay József, Boráros János). A Trencsén vármegyei eredetű kisnemesi családból származó

[29] Nagy 2024: 15–16.

[30] A nemesek közé számítottam Buday Gábor tanácsost (1732–1797), aki poszthumusz kapott nemesi címet, ugyanis a fia, Buday Ignác számára 1797. szeptember 29-én kiadott magyar nemeslevélben apja is szerepelt, aki viszont még ez év július elején elhunyt. Erre: MNL OL A 57. 59. kötet 755–758. Buday Gábor halotti anyakönyvi bejegyzése: BFL XV.20.2 A-128. Pest-belvárosi római katolikus plébánia halotti anyakönyvének mikrofilmmásolata. 1797. július 3-i bejegyzése.

[31] Dümmerth 1968: 270–271.

[32] MNL OL A 57. 30. kötet 151. Igaz, ajánlói a nemesi címre egy országosan ismert arisztokrata (br. Ghyllány György) és egy főpap (Spáczay Pál kanonok, választott püspök) voltak.

[33] Nemességükre: Géra 2014: 294; Dümmerth 1968: 223, 272.

[34] A gyakorlat Budán is hasonló lehetett: Géra 2025: 256.

Frivaldszky István apja, István pesti polgárlányt vett el, fiatalon hunyt el balesetben a pesti belvárosi plébániatemplom sekrestyéseként.[35] Fia, a korán árván maradt István (1728–1785) a pesti piarista gimnázium tanulója volt, egészen a filozófiai osztályokig jutott, majd a városi kancellárián kapott alkalmazást, ahol végigjárta a hivatali szamárlétrát (járulnok, kancellista). Innen a Szlávy Pál-féle királyi biztosi vizsgálatot követően 1767-ben városi számtartóvá emelkedett, majd 1775-ben tanácsosnak választották, amely tisztségét haláláig viselte.[36] Jelentős városi ingatlanvagyont és négy árvát hagyott maga után.[37] Az ugyancsak Trencsén vármegyei eredetű nemesi családból származó Sarlay József (1743–1801) Sarlay János pesti csizmadiamester fiaként látta meg a napvilágot. 1754–1761 között a pesti piarista gimnázium tanulója volt.[38] 1771-ben került a városi kancelláriára, ahol 1776-tól kiadmányozóként (expeditor) működött. Tanácsosi kinevezését 1785-ben kapta a Lányi-féle királyi biztosi vizsgálat alkalmával.[39] A későbbi ismert várospolitikus és városbíró Boráros János (1756–1834) a Pozsony vármegyei Sikabonyból eredő, de Győr vármegyébe, Révfaluba telepedett ősi kurialista nemesi család sarja volt. Apja, Boráros Ferenc seborvos költözött Győrből Pestre, és szerzett jelentős vagyont, felvételt nyert a százas polgárok soraiba, részt vállalva a városi hatalmi harcokban is.[40] Ő maga a Királyi Tábla hites jegyzőjeként szerzett pesti polgárjogot, 1783-ban választott polgár lett, szintén 1785-ben Lányi Pál királyi biztos jelölése segítségével lett városi tanácsos.[41]

A „hivatalkereső", részben jogtudó, de szerényebb vagyonú (kisbirtokos-armalista) nemesek csoportja is megjelenik, akik „dinasztiát" nem alapítanak a városigazgatásban, hátterüket a vármegyék képezték, részben oda is tértek vissza, még ha ingatlanokat is szereztek a városban (például Szunyogh Imre, Kászonyi Tamás, Friebeisz Ferenc pályája). Latinos műveltségük, jogi tudásuk, a vármegyei elittel való kapcsolatrendszerük felértékelhette munkájukat a magisztrátus számára. Ilyen volt a Pest vármegyében birtokokkal rendelkező családból származó Szunyogh Imre (1654 körül–1707),[42] aki vármegyei szolgabíróként Pest városban szerzett házingatlant (1692), majd 1705-ben a városi tanács

[35] Kőszeghy 1899: 105; Frivaldszky 2006: 85–86, 192.

[36] BFL IV.1202.cc Int. a.m. 6404.II. 1767. április 24-i tisztújítás jegyzőkönyve (Szlávy Pál királyi biztos elnöklete alatt), BFL IV.1202.a 38. kötet 1775. április 24. 98; Frivaldszky 2006: 86.

[37] BFL IV.1202.c Int.am. 2034. Kimutatás Frivaldszky István örököseitől származó kezelt vagyonról. Pest, 1786. december 23.

[38] Pálmány 2019: I. 1004; Kőszeghi 1899: 326–327.

[39] BFL IV.1202.g Miss am. 282. A városi tanács igazolása Sarlay Józsefnek hivatali előmeneteléről. Pest, 1787. december 23.

[40] Nagy 2024a: 365–366

[41] BFL IV.1202.a 46.kötet., 168.p. 1783. április 24.; uo. 49. köt., 5.p. 1785. november 20.

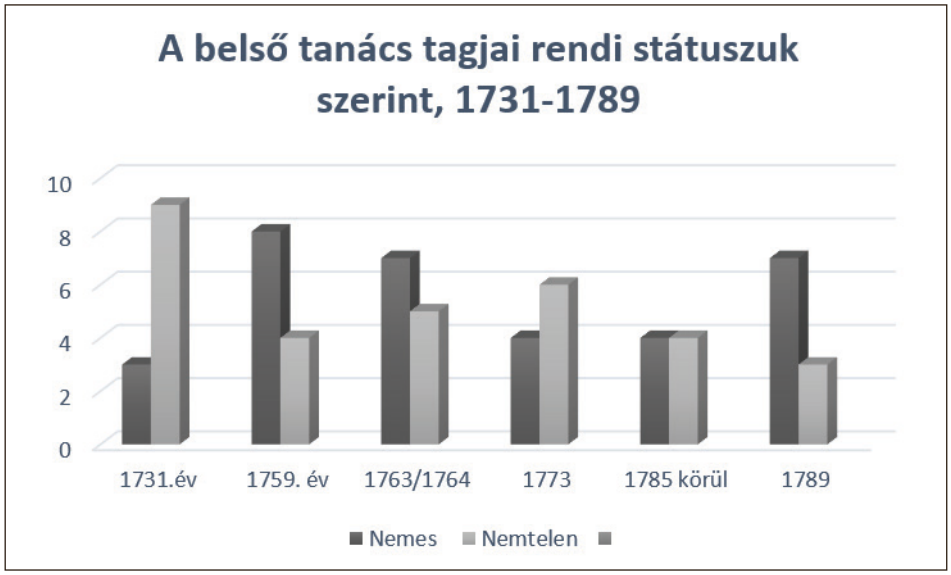
[42] Szunyogh Imre családjának genealógiája nem eléggé tisztázott, annyi azonban megállapítható, hogy a Pest vármegyei Szunyog nevű településről előnevét vett család a Duna mellékéről Szabolcs vármegyei Újfehértóra menekült a török hódítás következtében, majd birtokigényeit felújítva települt vissza az ország központi részébe. Szunyogh Zsuzsanna (feltehetően Imre lánya) Géczy Ferenc Rátóton birtokos nemes felesége lett. Erre: Kőszeghi 1899: 385; Kempelen 1931: X. 243–244; MNL PVML IV.1.a 7. kötet 121. 1696. július 30. és 14. kötet 332. 1729. május 24.

tagja is lett.[43] A székely nemesi származású Kászonyi Tamás (1662 körül–1735) Sőtér Ferenc befolyásos pesti alispán sógoraként először a Pest vármegyei adminisztrációba került be megyei albiztosként 1696-ben,[44] ugyanekkor pesti polgárjogot és házat is szerzett. 1715-től haláláig a városi belső tanács tagja volt.[45] Pesten kiterjedt gazdálkodást folytatott: Pest város határában szántója, majorsága, rétjei, azonkívül a Gödöllő melletti Babat-pusztán zálogjogon pusztát, Szadán szőlőket birtokolt.[46] Utódai ugyan megtartották pesti ingatlanaikat, de visszavonultak a városi közügyektől: fia, József Pest vármegye szolgabírája,[47] unokája, András Arad vármegye főjegyzője lett, e vármegyében családja időközben kiterjedt birtokokat szerzett.[48] A Pozsony vármegyéből származó, de Tolna vármegyében, a nagygörbői közbirtokosságban házasság révén birtokokat szerzett rajkai Friebeisz Ferenc (†1750) korábban a földvári apátság provizoraként működött.[49] 1731-ben királyi biztos ajánlására lett Pest város főjegyzője, egyben tanácsosa.[50] Miután megvált itteni tisztségétől, 1733-tól Pest vármegyében vállalt hivatalt és csinált karriert: előbb a törvényhatóság aljegyzője 1735-ig, 1735–1742 között szolgabírája, végül 1742 és 1750 között Pest vármegye főbiztosa volt.[51] Még városi jegyzőként háztelket és majorságot kapott ingyen a városi magisztrátustól a felső külvárosban, amit immár vármegyei főbiztosként a hadiadó alól is mentesíttetett 1748-ban.[52]

Az új nemességre aspirálóknak jó alkalmat kínálhattak az országgyűlések (1741, 1751, 1764–65), a diétai követként Pozsonyba küldött vagy a pest-budai királynői látogatások (1751, 1764–65) alkalmai, hogy a királyi kegyet elnyerjék. Így esett egybe a Scopek (1741),[53] a Mittermayer (1741),[54] a Margalics (1751)[55], vagy a Paschgall (1765)[56] család nemességszerzése egy-egy országgyűléssel. A nemeségszerzés hátterének (egyéni érdemek, motivációk, patrónusok a nemességszerzés alkalmának) feltárásához minden egyes esetben további levéltári kutatások szükségesek, elsősorban a kormányhatósági levéltárak anyagaiban. Annyi Pest város levéltári anyagának ismeretében megállapítható, hogy a nemességet kérelmező tanácsnokot, illetve tisztviselőt illett támogatnia a magisztrátusnak, amint azt a fennmaradt tanácsülési határozatok is igazolják.[57]

[43] Dümmerth 1968: 46, 153, 206.
[44] Schramek 2016: 20; Dümmerth 1968: 145, 208–209.
[45] BFL IV.1202.a 4. kötet 122. fol, r. 1715. április 26.
[46] Ingatlanaira: BFL IV.1202.cc Test.aa. 354. Pest, 1735. október 31. Kászonyi Tamás javainak hagyatéki leltára és IV.1202.c Int.aa. 2012/A Pest, 1736. február 26.
[47] Schramek 2015: 44.
[48] Kászonyi András titulusára: BFL IV.1202.rr 147; Fónagy 2013. II. 1061–1062.
[49] Kiss 1977: 226; Link 2009.
[50] BFL IV.1202.c Int.aa. 1813. Magyar Kamara rendelete az 1731. évi tisztújítással kapcsolatban. Pozsony, 1732.október 8.
[51] Kiss 2012: 36–37.
[52] BFL IV.1215.c 16. kötet 61. No. 62.
[53] MNL OL A 57. 9. kötet 313–314.
[54] MNL OL A 57 39. kötet 149–151. 1741. október 28.
[55] MNL OL A 57 42. kötet 194–196. 1751. augusztus 9.
[56] Kőszeghy 1899: 282.
[57] Franz Scopek 1736-ban adta be a tanácshoz ez iránti kérvényét, de próbálkozása a kancellárián csak öt

Feldolgozva néhány 18. századi második feléből származó fizetési és minősítési listát, azt láthatjuk, hogy a nemesek hat időmetszetből öt alkalommal abszolút többségbe kerültek. Mályusz Elemér a 18. századi városok magisztrátusainak elnemesedéséről írt, amely folyamat vizsgálatom alapján Pestet is jellemezte.[58]

Származási hely szerinti megoszlás

A belső tanács tagjainak ismert származási helyeire tekintve azt lehet megállapítani, hogy az oszmán-török uralmat uralmat követő újjáépítés során – a városba történő bevándorlás fő irányait leképezve – a belső tanácsba is főként az osztrák örökös tartományokból (főként Bécsből és környékéről), az ezen túl található német birodalmi területekről, az ország relatíve túlnépesedett nyugati határszéleiről érkeztek új emberek. Már Fallenbüchl Zoltán Pest város 1687 és 1770 közötti lakosságának származáshelyi megoszlásáról írott tanulmányában hangsúlyozta a Nyugat-Dunántúlról származó lakosság polgárjogszerzésének nagy arányát, hungarus tudatú, de döntően német anyanyelvű személyek a pesti városi hivatali elitbe való integrálódásának magas fokát.[59] Jelen

évvel később járt sikerrel: BFL IV.1202.a 10. kötet 1736. március 9. 253. fol, v. Ugyan tudomásunk szerint nem járt sikerrel nemességszerzési törekvése, de 1764-ben a tanács támogatását kérte és meg is kapta armálisának kérvényezésekor Lorenz Pichler telekkönyvvezető, későbbi tanácsos. Erre: BFL IV.1202.a 27. kötet 200. 1764. augusztus 13.

[58] Mályusz 1931: 229–230.

[59] Fallenbüchl 1963: 270. Míg a szerző szerint Sopron, Vas és Moson vármegye töltött be szerepet a mig-

vizsgálat szerint ehhez a tömbhöz csatlakozott Pozsony vármegye, ahonnan három fő jutott be a belső tanácsba (Eyserich Sámuel és fivére, Ádám, illetve Friebeisz Ferenc).[60] A tanácsosok közül közvetlen Pest-Buda török alóli felszabadítását követően érkezett a városba Sopron vármegyéből Esterházy Pál nádor, Pest és Sopron vármegyék főispánjának környezetéből a kismartoni Michael Lehner fogadós (1665 körül–1738) és Mathias Pollermann († 1712 előtt), korábbi hercegi udvari trombitás, később az egyedüli, pusztán mezőgazdaságból megélni próbáló pesti gazdálkodó.[61]

Származási hely	Tanácsosok származáshelyi megoszlása (1705–1790)
Osztrák örökös tartományok	9
Német Birodalom	4
Savoya	1
Nyugat-dunántúli vármegyék (Sopron, Vas, Zala)	6
Pozsony vármegye	3
Pest	21
Buda	3
Győr szab. kir. város	2
Komárom szab. kir. város	1
Gyöngyös	1
Ráckeve	1
Bács vármegye	1
Szepes vármegye	1
Gömör vármegye	1
Erdély	2
Ismeretlen	6

Ha a származási helyek mellé tesszük a tanácson belül képviselt szakmákat, akkor arra juthatunk, hogy a városvezetésbe került személyek jól reprezentálták a pesti városi társadalom egészében zajló folyamatokat. Így például Fallenbüchl Zoltán megfigyelése szerint Pesten bizonyos foglalkozási területeken a török kiűzését követő kezdeti évtizedekben felülreprezentáltak voltak az alsó-ausztriai bevándorlók (ács, molnár, pék).

rációs folyamatban, addig jelen magisztrátusra koncentráló kutatásban Sopron, Vas és Zala (2-1-2 fő) vármegyék tűntek ki mint főbb kibocsátó egységek.

[60] Dümmerth 1968: 160, 270–271. Ugyanitt a szerző megalapozatlanul állítja, hogy Eyserich Ádám Sámuel unokaöccse lett volna, ezzel ellentétben a nemességvizsgálati iratok testvéri viszonyukat erősítik meg: MNL PVML IV.75.b A-6. Ajzerik vagy Eyserich/ Heusel család.

[61] BFL IV.1202.v 1. kötet 66; Dümmerth 1968: 153, 273–274; Király 2015: 496–504.

Ugyanígy a magisztrátusba bekerült ilyen mesterségeket űző tanácsosok közül is többen ebből a régióból származtak (Johann Lenner ácsmester, Johann Georg Paschgall pék).[62] A török kiűzését követően 11 Bajorországból érkezett lakos kapott Pesten polgárjogot, akik közül a Landshutból származó sörfőzőmester, Jakob Proberger († 1711) tanácsnok, majd később bíró is lett.[63] Ez valószínűleg elégséges érdekképviseletet és szoros kapcsolathálót jelez az azonos származási és foglalkozási háttérrel rendelkező csoportok esetén.

A Duna mente mező- és szabad királyi városaiból is többen érkeztek végig a század folyamán, ami a folyó gazdasági és társadalmi értelemben összekötő szerepére mutat rá: nemcsak a szomszédos Budáról, hanem Győrből, Komáromból, Ráckevéről.[64] A származáshelyi megoszlásról alkotott képünket nemcsak az ismeretlen eredetű személyek (6 fő) megléte, hanem az időben-térben több lépcsőben történő bevándorlás is torzíthatja. Az utóbbi eset azt jelenti, amikor akár intergenerációs, akár intragenerációs módon, több lépcsőben, egy köztes „megálló" beiktatásával történt a bevándorlás Pestre. A Budáról átvándorlók egy része például „szekunder bevándorló" volt, vagyis már maga vagy szülei generációja is valahonnan távolabbról telepedett ide. Ilyen esetben a polgárkönyvek, esetleg a tisztújítási iratok származáshelyi-születési adataira vagyunk utalva, amelyek szelektíven jó esetben csak egy földrajzi nevet adnak meg, és csak ritkán derül fény a bevándorlás időben elhúzódó különböző mozzanataira. Erre álljon itt néhány példa! Pest-Buda 1686. évi visszafoglalása után a Budára érkezett és a budai hadszertárban ágyúöntőként működött Johann Nusspicker (1654–1714) ágyú- és harangöntőmester budaiként kapott pesti polgárjogot, a bal parti városban szerzett ingatlanokat, majd a pesti tanács tagja lett, noha nyilvánvalóan ide is német nyelvterületről érkezett.[65] A bécsújhelyi születésűként pesti polgárjogot kapott Gottfried Göttersdorfer († 1773 körül) patikus maga néhány évig a budai Fekete Sas patika bérlője volt, mielőtt elvette volna feleségül a néhai pesti Zacharias Osterwald pesti patikus, korábbi tanácsos lányát, majd élete végén maga is bejutott a tanácsba.[66] Az intergenerációs földrajzi mobilitás szép példája az aranyműves Crines család története. Az ausztriai Sankt Pöltenből származó idősebb Johann Michael Crines (1672 körül–1757) aranyműves Győrben telepedett le 1700 körül.[67] Két fia tovább folytatta az apai mesterséget, de már mindketten az 1720–1730-as évekre luxusipari termékek iránti keresletet mutató Pest-Budán próbáltak szerencsét. Ifjabb Johann Michael Crines († 1785) Pesten kezdett mesterként dolgozni,

[62] Fallenbüchl 1963: 255. Johann Lenner bécsi származási helyére: BFL IV.1202. v 1. kötet 64. Johann Georg Paschgalléra (Wolkersdorf): BFL IV.1202.cc a.a. 3938. 1764. évi tisztújítás iratai (dátum nélkül).

[63] Fallenbüchl 1963: 276. Probergerre: Dümmerth 1968: 281–282.

[64] Ilyen a győri Michael Krinesz aranyműves (BFL IV.1202.cc Int. a.a.3938. 1764. évi tisztújítás iratai), Domokos József ügyvéd (1744–1807) (Pálmány 2019: I. 910.), a komáromi Szalay István mészárosmester (BFL IX.40.c 2. kötet Mesterkönyv, 1696–1816) vagy a ráckevei Lorenz Pichler (1723–1804) telekkönyvvezető (MNL OL A 28 Civitatensia. Civitas Pestiensis.184/1757. Pest város jelentése a Kancelláriához a tisztújításról, illetve ennek melléklete. Pest, 1757. május 23).

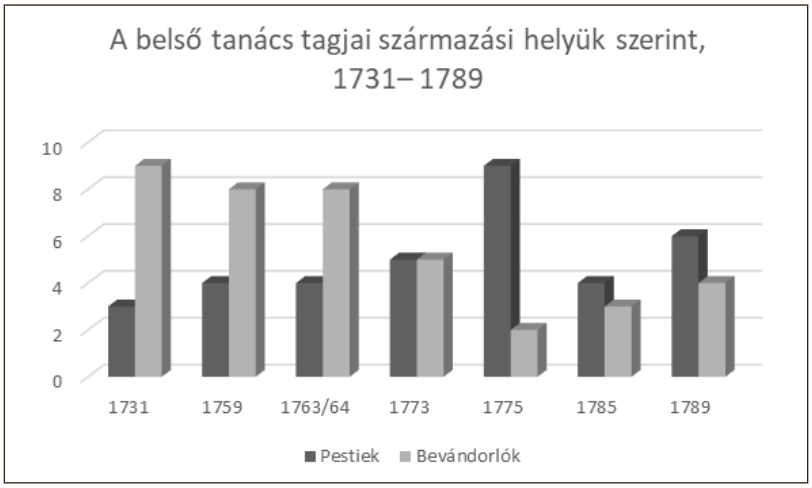
[65] Dümmerth 1968: 153, 157–158, 162.

[66] BFL IV.1202.a 14. kötet fol. 224, 1747. január 23, Nagy 2025:11.

[67] Mészáros 2001: 53.

1728-ban pesti polgárjogot szerzett,[68] majd a város hivatali életében is szerepet játszott, 1751-től telekkönyvvezető, 1755-től tanácsos lett.[69] Másik fia, az 1734-ben remekelt Franz Jopeph Crines (†1738) Budán élt és hunyt el.[70]

A bevándorlókkal szemben a pesti születésűek helyzete a tanácson belül a század második felére fokozatosan stabilizálódott: a 17-18. század fordulóján és a század elején beköltözők második-harmadik nemzedéke ezúttal öntudatos pesti polgárfivá lesz, miközben a társadalmi-földrajzi mobilitás lelassul, a testület (II. József ezzel ellentétes irányú törekvései ellenére is) társadalmi értelemben zártabbá válik. Ezt mutatják az egyes tisztújítások jegyzőkönyvei alapján felvett származáshelyi adatok a vizsgált hét időmetszetben:

Összegzés

Összességében Pest a 18. században a török kiűzését követően újraéledő, még erősen agrár jellegű kisvárosból dinamikus kereskedőváros lett, amely szabad királyi városi privilégiumai révén mai fogalmakkal kiterjedt önkormányzati jogokkal rendelkezett. Ennek gyakorlója és a város működtetője elméletben a polgárság elitje volt, amelybe a mindennapokban a központi kormányszékek gyakran beavatkoztak. A kirobbanó

[68] Polgárjogára: BFL IV.1202.v 1.kötet 268. 1728.október 18. Egyéb életrajzi adataira: BFL IV.1202.cc Test. aa. 1444. Johan Michael Crines végrendelete. Pest, 1785. február 13. kihirdették: 1785. április 16.

[69] BFL IV.1202.a 16. kötet 1751. április 27. 492–493; MNL OL A 28 MNL OL A 28 Civitatensia. Civitas Pestiensis. 250/1755.

[70] Mészáros 2001: 55, 60–61.

városigazgatási válságokra, a polgárság és a tanács viszályára a felettes hatóságok a városigazgatás szakszerűsítésével, professzionális alapokra helyezésével válaszoltak. Ennek személyi konzekvenciái is voltak: a hagyományos kézműves-iparos városvezetők visszaszorulása és az eddig is erősen jelen lévő tisztviselő-értelmiségi réteg, különösen a jogtudók előretörése. A teljes vizsgált periódusban a tanácsnokoknak a fele bírt nemesi címmel, de heterogén jellegük miatt egységes csoportot nem alkottak. A nemesített polgárok, a városi magisztrátusban hivatalt vállaló, távoli országrészekből Pestre érkező „régi" nemesek vagy éppen a német birodalmi, illetve osztrák nemességgel rendelkezők egymástól elkülönültek, közös csoportidentitásuk valószínűleg nem alakult ki. A tanácsosok származáshelyeit tekintve az látható, hogy a legnagyobb arányban Alsó-Ausztria és Bécs térségéből, a Magyar Királyság nyugati vármegyéiből, illetve a Duna menti mező- és szabad királyi városokból érkeztek. A bevándorlók mellett a század második felére a pesti származású tanácsnokok kerülnek többségbe. További mélyfúrással egybekötött vizsgálatok szükségesek annak megállapítására, hogy az oligarchikus hatalomgyakorlás következtében létrejöttek-e az egyes hivatalviselő családok között szorosabb rokoni összefonódások, mennyire maradt nyitott a városvezető elit a korszak végéig, milyen mértékben tudott integrálni új személyeket és családokat. Analógiákból ismert, hogy a feltörekvő és tanult polgárfiúk, vagyis a városvezetők fiainak generációja számára a városi tisztségeknél nagyobb vonzerőt jelentettek az állami és katonai tisztségek.[71] Ugyanez a kérdés vizsgálható lehet Pest esetén is, vagyis hogy hogyan érvényesült ez a tendencia a 18. századi városi tanácsnokok leszármazottjainál.

Források

Budapest Főváros Levéltára (BFL)
IV.1201.b Pest Város Választópolgárságának iratai. Iratok.
IV.1202.a Pest Város Tanácsának iratai. Tanácsülési jegyzőkönyvek.
IV.1202.c Pest Város Tanácsának iratai. Rendeletek, felterjesztések (Intimata)
IV.1202. g Pest Város Tanácsának iratai. Levelezések (Missiles)
IV.1202.v Pest Város Tanácsának iratai. Polgárkönyvek.
IV.1202.cc Pest Város Tanácsának iratai. Végrendeletek és hagyatéki leltárak (Testamenta et Inventaria)
IV.1215.c Pest Város Telekhivatalának iratai. Teleklevelek jegyzőkönyve.
IX. 40.c A Pesti Mészáros Céh és a Budai Mészáros Céh iratai. A pesti céh iratai.
XV.20.2 Mikrofilmtár. Egyházi anyakönyvek mikrofilmmásolatai.

[71] A kérdéskör említése a budai városi elit analógiáján: Géra 2022: 289.

Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (MNL OL)
A 28 Magyar Kancelláriai Levéltár. Civitatensia.
A 57 Magyar Kancelláriai Levéltár - Libri regii
C 42 Helytartótanácsi levéltár. Magyar Királyi Helytartótanács. Acta miscellanea
Magyar Nemzeti Levéltár Pest Vármegyei Levéltára (MNL PVML)
IV.1.a Pest-Pilis-Solt vármegye Nemesi Közgyűlésének iratai. Köz- és kisgyűlési jegyzőkönyvek
IV.75.b Pest-Pilis-Solt vármegye nemességi iratainak levéltári gyűjteménye. Nemesek nyilvántartása.

Hivatkozott irodalom

Baradlai János – Bársony Elemér 1930: *A magyarországi gyógyszerészet története. Az ősidőktől 1800-ig.* I. Budapest.

Bónis György 1975: Városigazgatás, várospolitika. In: Kosáry Domokos (szerk.): *Budapest története a török kiűzésétől a márciusi forradalomig.* (Budapest története III.) Budapest, 159–190.

Csizmadia Andor 1941: *A magyar városi jog. Reformtörekvések a magyar városi közigazgatásban*. Kolozsvár.

Dümmerth Dezső 1968: *Pest város társadalma. A török hódoltság utáni első évtized lakosságának gazdasági, társadalmi és személyes életviszonyai Mária Terézia koráig.* Budapest.

Fallenbüchl Zoltán 1963: Pest város népességének származáshelyei a statisztika és a kartográfia tükrében, 1687–1770. *Különlenyomat a Tanulmányok Budapest múltjából XV. kötetéből.* Budapest. 239–287.

Fónagy Zoltán 2013: *A nemesi birtokviszonyok az úrbérrendezés korában*. Adattár I-II. Budapest.

Frivaldszky János, id. 2006: *A frivaldi Frivaldszky család története.* Budapest.

Géra Eleonóra 2014: *Kőhalomból (fő)város. Buda város hétköznapjai a 18. század elején*. Budapest.

Géra Eleonóra 2022: *A polgárváros rendje. Társadalom, tér, nyilvánosság Budán (1686–1741).* Budapest.

H. Németh István 2018: *Állam és városok – A szakszerűsödés felé vezető első lépések a városi igazgatásban, 1670–1733. Századok* (152.) 771–808.

H. Németh István 2023: Staatliche Innovationen ind städtische Selbstverwaltung. Erste Schritte Richtung Professionalisierung der städtischen Verwaltung (1670-1733). In: Beer, Mathias – Heppner, Harald – Tischler-Hofer, Ulrike (Hgg.): *Stadt im Wandel / Towns in Change: Der Donau-Karpatenraum im langen 18. Jahrhundert / The Danube-Carpathian area in the long 18th century*. Berlin. 233–250.

Kempelen Béla 1931: *Magyar nemes családok*. X. Budapest.
Király Péter 2015: Mathias Pollerman, Esterházy Pál udvari és hadi trombitása. Adalékok a 17. századi főúri mecenatúrához. In: Ács Pál – Buzási Enikő (szerk.): *Esterházy Pál, a műkedvelő mecénás. Egy 17. századi arisztokrata-életpálya a politika és a művészet határvidékén.* Budapest, 495–512.
Kiss Anita 2012: Pest-Pilis-Solt vármegye archontológiája (1715–1750). In: Kiss Anita – Rőczei Lívia (szerk.): *Tanulmányok Pest megye múltjából IV.* Budapest, 9–41.
Kiss Ákos 1977: A nagygörbői közbirtokosság múltjából. Adatok egy Tolna megyei török hódoltság kori és feudalizmus alatti közbirtokossághoz. In: Szilágyi Miklós (szerk.): *A Szekszárdi Béri Balogh Ádám Múzeum Évkönyve 6-7.* Szekszárd, 219–232.
Kovács Lajos 1943: Pest szabad királyi város vezetői (bírái és polgármesterei) 1687-től 1790-ig. *Tanulmányok Budapest múltjából* (10.) 54–118.
Kőszeghy Sándor 1899: *Nemes családok Pestvármegyében*. Budapest.
Link Dóra 2009: *Tolna vármegye közgyűlési jegyzőkönyveinek regesztái 1718–1720.* Szekszárd.
Mályusz Elemér 1931: A magyarországi polgárság a francia forradalom korában. In: Angyal Dávid – Károlyi Árpád (szerk.): *Bécsi Magyar Történeti Intézet Évkönyve.* 1. Budapest, 223–282.
Mészáros Júlia, N. 2001*: Győri ötvösség 1700–1800.* (Győri művészettörténet 2.) Győr.
Nagy János 2024: Rokonok és ingatlanok. Pest város vezetői az 1766–67. évi Szlávy Pál-féle királyi biztosi vizsgálatok tükrében. In: Lukács Anikó – Simon Katalin – V. László Zsófia (szerk.): *A város anatómusa. Tanulmányok Sipos András tiszteletére.* Budapest, 37–62.
Nagy János 2024a: Mozaikkockák Boráros János (1756–1834) életéből. *Urbs Magyar Várostörténeti Évkönyv* (18.) 365–388.
Nagy János 2025: Pest város tanácsnokainak foglalkozás szerkezeti megoszlása 1705 és 1790 között. *Budapesti Levéltári Mozaikok* (14.) 1–26. https://doi.org/10.56045/BLM.2025.14
Pálmány Béla 2019: *A magyar rendi országgyűlések történeti almanachja 1790–1812*. I. Budapest.
Schmall Lajos 1899: *Adalékok Budapest székes főváros történetéhez.* Budapest.
Szima Viktória 2016: A Fekete Sas, a vármegye első patikája. In: Lakat Erika (szerk.): *Patikaköszöntő. 40 éves a székesfehérvári Fekete Sas Patikamúzeum*. Székesfehérvár, 17–39.
Tóth Árpád 2015: Nemesség, polgárság és honorácior értelmiség határán: városi tisztségviselők a késő rendi társadalom korszakában. *Századok* (149.) 1093–1111.
Tóth Árpád 2021: Az alkalmazkodás irányai a késő rendi társadalomban: a német evangélikus polgárság mobilitási készsége és gyakorlata. *Korall* (86.) 185–209. https://doi.org/10.52656/KORALL.2021.04.008
Sasfi Csaba 2008: A felsőbb iskolázottság térhódítása a magyarországi késő rendi társadalomban. *Történelmi Szemle* (50.) 2. 163–194.

Andreas Weigl 2025: Für und wider die Bürgerin:innen. Stadtherrschaft zwischen partriarchaler Dominanz und Partizipation. In: Weigl, Andreas (Hg): *Für und wider die Bürgerin:innen.* Innsbruck–Wien, 9–37.